

Helén Enqvist

Den översättande förläggaren
– människan och marknaden

Examensarbete i litterär översättning, 15 högskolepoäng
Handledare: Erik Andersson, Niclas Hval och Johan Öberg

K2LIT, Akademin Valand,
Göteborgs universitet 2014–2015

Innehåll

Inledning	3
Vem är jag och vad gör jag här?	4
Översättare är inte vem som vill	5
På jakt efter uppdrag	7
Översättarens roll: kvinnligt och manligt översättarperspektiv?	9
<i>Män läser helst andra män?</i>	10
<i>Kvinnligt, manligt eller mänskligt?</i>	12
Att välja text – från läsaren och översättaren till förläggaren och tillbaka igen	13
<i>Översättaren som litterär introduktör</i>	16
<i>Jamaica Kincaid och hennes verk</i>	17
<i>A Small Place</i>	18
Varför göra en nyöversättning?	19
Förlag och förläggande – vald text ligger	21
Översättningsarbetet – från råtext till finlir	22
<i>Läsa eller inte läsa originaltexten</i>	22
<i>Råöversättning</i>	22
<i>Språkliga överväganden 1: "place" – ett centralt begrepp och en del av titeln</i>	22
<i>Språkliga överväganden 2: oändligt långa meningar</i>	23
<i>Språkliga överväganden 3: upprepning, upprepning, upprepning</i>	24
<i>Språkliga överväganden 3: tampas med tempus</i>	25
<i>Språkliga överväganden 4: namn på länder, folk och drottningen av England</i>	26
Att ta och ge kritik	26
<i>Att ta kritik</i>	27
<i>Att ge kritik</i>	29
<i>Hur går det till?</i>	29
<i>Konstruktiv kritik</i>	30
Avslutningsvis: framtiden?	31
Appendix: Jamaica Kincaid – bibliografi i korthet ..	35
Litteraturförteckning	36
<i>Primärkälla</i>	36
<i>Sekundärkällor</i>	36
<i>Övriga källor</i>	37

Inledning

Den här texten är ett sammanfattande reflektionsarbete över en översättande förläggares arbete med att översätta Jamaica Kincaids essä *A Small Place*.¹ Den adresserar såväl översättarens yrkesidentitet i samtiden som konstnärliga frågor om litterär översättning och lyfter fram det nära samspelet mellan två skenbart mycket olika verksamheter.

En översättare är i första hand en särskilt noggrann läsare. Även förläggaren är i grunden en läsare, och de vill båda dela med sig av sina läsoplevelser, helst till *många* läsare. Hur osäkert det än må vara, måste förläggaren ta hänsyn till böckernas försäljningspotential; marknaden, dvs. läsarna.

Ibland tar översättare steget ut och blir förläggare, som i mitt fall. Utöver läsarrollen får förläggaren på ett litet förlag ikläda sig de flesta roller inom det traditionella förlagsarbetet: översättare, språkgranskare, redaktör, korrekturläsare, produktionschef, sättnings- och formgivare eller beställare av motsvarande tjänster, marknadsförare, copywriter, säljare, distributör och administratör – hen är helt enkelt en bokmarknadsaktör och den som allting gör. Jag lånar min bana i branschen som exempel på övergången från översättare till förläggare och försöker definiera vad som krävs för att bli en god översättare.

Översättare är ett drömyrke för många språkälskare, men hur kommer man dithän och vad bör en översättare ha för kunskaper och bakgrund? Det kan vara svårt för nyutexaminerade översättare att få översättningsuppdrag av förlagen. Hur väljer förlag översättare till ett visst verk? Utöver rent ämnesspecifika specialkunskaper; spelar det någon roll vem som översätter en text? Kan vem som helst översätta vad som helst? Kan en vit europeisk kvinna överföra en svart manlig författares erfarenheter till svenska? Utifrån en recensionsdiskussion försöker jag definiera översättarens roll ur ett kvinnligt och manligt översättarperspektiv. Är det sant att män hellre läser böcker av andra män, eller är det bara en fördom? Handlar det om kvinnligt och manligt eller helt enkelt om mänsklighet?

Flera av de frågor jag väcker i den här texten handlar om val. I mångt och mycket handlar läsning och utgivning om val, vilka böcker man väljer att läsa och ge ut, men även val under översättningsarbetets gång. Hur väljer översättare – i den mån de får välja – och förläggare böcker att arbeta med och ge ut? Hur viktig är översättaren som introduktör av nya författarskap i Sverige?

¹ Jamaica Kincaid. *A Small Place*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2000.

Min översättning av Jamaica Kincaids verk *A Small Place*² utgör en nyöversättning, dvs. en ny översättning av ett verk som tidigare publicerats på svenska. Kincaids bok har tidigare publicerats i översättning av Madeleine Reinholdson³. Vad innebär en nyöversättning och när är det berättigat att nyöversätta en redan utgiven bok? Jag presenterar Jamaica Kincaid och hennes verk, i synnerhet den aktuella boken *A Small Place* och hur jag valde att arbeta med den. Genom att ta upp utvalda språkliga problem som jag har stött på under översättningens gång och hur har jag hanterat dem, ger jag en inblick i hur översättningsarbetet kan gå till i praktiken.

Samarbetet mellan förlaget och översättaren i textproduktionens slutfas – när översättaren har lämnat in sin text och den bearbetas av en språkgranskare⁴ eller redaktör⁵ – erbjuder många utmaningar, inte minst vad gäller förmågan att ge och ta kritik. Jag beskriver hur arbetet kan gå till.

Slutligen lyfter jag blicken mot framtiden och diskuterar förutsättningarna för översatt litteratur och översättarens roll på en osäker bokmarknad i förändring.

Vem är jag och vad gör jag här?

Yrkesmässigt är jag en utbildad översättare och en självlärd förläggare. Ett tidigt intresse för språk förde mig till Frankrike åren 1983–95, där jag studerade inom turismsektorn innan jag startade egen resebyrå. Sedan jag flyttat hem och utbildat mig till översättare var jag i november 2005 med och grundade Sekwa förlag⁶, där jag stod för franskan och översättarkompetensen och min kompanjon Johanna Daehli för en viss erfarenhet från förlagsbranschen. Sekwa gav ursprungligen ut franskspråkiga böcker i svensk översättning, i första hand av samtida, kvinnliga författare. I en tid då de stora förlagen drog in på nästintill all utgivning av översatt litteratur utom den anglosaxiska, var det en riskabel satsning. Vi satsade på en ultrasmlal nisch och det bar frukt. I dag är Sekwa ett välkänt varumärke som står för fransk kvalitetslitteratur, och dessutom är förlaget ett av få småförlag som slagit igenom

² Kincaid. *A Small Place*.

³ Jamaica Kincaid. *Antigua – En liten ö*. Stockholm: Stenströms, 1988. Översättning: Madeleine Reinholdson.

⁴ Språkgranskning, definition enligt NE: ”praktisk eller vetenskaplig granskning av språkformen i muntlig eller skriftlig framställning.” (<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/språkgranskning>) I den här uppsatsen avser termen *språkgranskare* den som granskar en översättning mot originaltexten.

⁵ Redaktör, enligt Svenska Förläggareföreningen: ”Det är redaktören som i nära samarbete med författaren eller översättaren svarar för den närgångna granskningen av texten för att hitta språkfel, faktafel och brister i logik och konsekvens.” (<http://www.forlaggare.se/bokforlagets-yrken-och-funktioner>) I den här uppsatsen syftar termen *redaktör* på den som bearbetar texter i vidare bemärkelse än en språkgranskare, projektledaren för en bok.

⁶ Sekwa förlag AB: www.sekwa.se

och blivit lönsamma. Men en sådan nischad utgivningslinje har också sina begränsningar, och alla böcker passar naturligtvis inte in i profilen.

I juli 2013 lämnade jag förlaget och ett år senare startade jag bokförlaget Bucket List Books AB⁷ med målsättningen att endast ge ut böcker som *måste* ges ut. Livet är kort och jag vill bara ägna mig åt böcker som jag brinner för, oavsett språkområde, och som ger mig möjlighet att samarbeta med spännande yrkesmänniskor – författare och översättare, formgivare och konstnärer, bokhandlare och representanter för alla tänkbara och otänkbara funktioner som är viktiga för att en bok ska bli verklighet och nå sina läsare och helst bära sig ekonomiskt.

I utbildningsbagaget har jag en fransk högskoleutbildning inom turism, två översättarutbildningar i franska⁸ samt några års språkstudier (i engelska och franska). När det gäller översättning har jag översatt totalt sexton böcker, en från engelska och resten från franska. Långt ifrån alla översättare har en översättarutbildning bakom sig, speciellt i den äldre generationen, eftersom översättarutbildningar började erbjudas först i mitten av åttiotalet. Exempelvis inledde Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) i Stockholm sin verksamhet 1986.⁹ Jag har redan gått två översättarutbildningar, så varför samla på mig ytterligare en? Av flera anledningar.

Efter Sekwa var det inte självklart att jag åter skulle bli förläggare. För att hålla fler vägar öppna övervägde jag även att satsa på att översätta på heltid igen och låta någon annan stå för de marknadsmässiga överväganden som en förläggare – på gott och ont – måste göra. Under samma period lades det litterära översättarseminariet på Södertörn ner. På hösten blev det känt att en ny, liknande utbildning skulle starta på Akademin Valand i Göteborg. Eftersom jag haft stort utbyte av utbildningen på Södertörn tidigare, såg jag i magisterprogrammet¹⁰ en chans att hitta tillbaka till inspirationen i ett nytt sammanhang och samtidigt bredda mina kunskaper och försörjningsmöjligheter genom att fördjupa mig i översättning från engelska.

Översättare är inte vem som vill

Översättare av skönlitteratur är ett drömyrke för många, trots att det ibland är otacksamt och oftast väldigt dåligt betalt. Som förläggare får man ta emot många spontanansökningar från personer som

⁷ Bucket List Books AB: bucketlistbooks.se

⁸ Översättarutbildning i franska i TÖI:s regi vid Uppsala universitet (60 p.), heltidsstudier 1996–1998; Litterärt översättarseminarium i franska vid Södertörns Högskola (40 p.), halvtidsstudier 2003-2004.

⁹ Gunnar Lemhagen och Ingrid Almqvist. ”Tolk- och översättarinstitutet – En särskild inrättning 1986–2012”. Stockholm: Tolk- och översättarinstitutet, 2013.

¹⁰ Magisterprogram i litterär översättning från engelska, Konstakademin Valand, Göteborgs universitet (60 p.), heltidsstudier 2014-2015.

gärna vill bli översättare. De har bott ett eller (i bästa fall) flera år utomlands, de kan landets språk och nu vill de arbeta som översättare. (Eller ännu vanligare: som undertextare. Det kan tydligen alla med en gnutta språkkunskap bli!) Men man behöver inte gå längre än till vänner och bekanta med engelska som modersmål för att inse en viktig sak: det räcker inte att ha ett språk som modersmål för att bli en god översättare eller för att ens förstå språkrelaterade problem.

Vem kan då bli översättare? Den som tycker om språk och som inte sätter lönen högst på listan av yrkesincitament. Översättning förutsätter naturligtvis en djup förståelse av källspråket, men det är inte nödvändigt att tala källspråket flytande. Däremot är det viktigt att ha allmänna kunskaper om språkområdet eller åtminstone förmågan att leta upp dem. Engelska är världens tredje mest talade språk: det talas av 341 miljoner människor och är officiellt språk i 115 länder.¹¹ Engelska talas på vitt skilda platser i världen med olika kultur, som England, Irland, Australien och Nya Zeeland, och är ett officiellt språk i många afrikanska länder på grund av den brittiska kolonialismen. I värsta eller bästa fall finns det minst 115 olika sorters engelska i världen! Och varje land har sin specifika historia och kultur, sina traditioner och idiom. Kanske är det därför engelska är så svårt? Man inser att det krävs en hel del för att bli en skicklig översättare från engelska, även om det viktigaste språket faktiskt är – svenska! Som Lars Wollin brukade säga till studenterna på översättarutbildningen i Uppsala: ”Den viktigaste egenskapen för en översättare är att skriva jävligt bra svenska”. En viktig insikt. Målspråket är ju det översättaren siktar på. Hen måste kunna återge innebörden i originalet på svenska, och helst med samma kvalitet och resultat.

Att vara översättare är ett svårt yrke som kräver bred kunskap och lång utbildning och/ eller erfarenhet. Få av mina översättarkolleger har kommit raka vägen till översättaryrket. De har kanske arbetat som lärare eller inom helt andra yrken och ofta bott och verkat i andra länder under längre perioder. I dag är det på sätt och vis lättare att bli översättare eftersom det finns ett antal utbildningar runtom i landet. De flesta kräver dock att man tidigare har läst källspråken på universitetsnivå samt i vissa fall även har bedrivit studier i svenska. För närvarande finns det översättarutbildningar på fem orter i landet, nämligen Stockholm, Uppsala, Göteborg, Lund och Växjö.¹²

Utbildning är bra men intresse är bättre, eller i varje fall lika bra och viktigt. När man jobbar som facköversättare är det bra att specialisera sig, och det gör man bäst genom att fördjupa sig i något kärt intresse, någon verksamhet eller hobby. Om man är bäst på ett eller ett par områden, finns det alltid användning för en. Därmed inte sagt att man ska vara rädd att ta sig an uppdrag inom områden

¹¹ Lars Thomas. ”Världens 13 mest talade språk”. Artikel i *Illustrerad Vetenskap*, 2014-04-12.

<http://illvet.se/manniskan/varldens-13-mest-talade-sprak>

¹² Översättarcentrum: <http://oversattarcentrum.se/sv.html/bli-oversattare>

man inte är särskilt bekant med. Självt har jag exempelvis ägnat mig åt översättningar inom vatten och avlopp och till och med översatt en bok om däggdjur, jag som inte ens är naturvetare. Och jag tror att det finns fog för en viss specialisering även inom skönlitterär översättning. I det fallet kan det gälla specialisering inom exempelvis en genre (lyrik, chick-lit, SF, fantasy, romance, deckare ...), en epok (artonhundredtals litteratur, samtidslitteratur ...) eller inom ett geografiskt område (USA, England, Australien, Frankrike, Quebec ...). Det hindrar självklart inte att man åtar sig uppdrag inom andra specialområden, men oftast tjänar man på att arbeta med områden som man redan är bekant med, inte minst som översättningsarvodena är låga och tid som bekant är pengar.

På jakt efter uppdrag

Ingenting är självklart bara för att man har gått en översättarutbildning. Nu gäller det att skaffa uppdrag! Självt började jag inom facklitteraturen trots att jag alltid hade skönlitteratur för ögonen. Det var inte så att förlagen kastade bästsäljare efter mig på gatan direkt, utan det var väldigt tunnsått till en början. Medan jag försörjde mig på att översätta texter inom bland annat vatten och avlopp, försökte jag desperat få skönlitterära uppdrag. För att ta mig upp ur rännstenen och in i finrummet (skönlitteraturen) jag började föreslå böcker och författare för svenska förlag. Under översättarutbildningen i Uppsala gjorde vi studiebesök på Bokförlaget Forum där vi möttes av en entusiastisk Karl Nordlander. Han uppmuntrade oss att ta kontakt med honom, att föreslå böcker och författare och skicka in provöversättningar. Det sådde ett frö i mig och jag började fundera över franska böcker som kunde intressera svenska förlag. Eller rättare sagt utan någon som helst kunskap om förlagsbranschen eller den svenska bokmarkanden började jag föreslå böcker som jag själv tyckt om att läsa. Det gav aldrig något. Men som förläggare är jag mer lyhörd för översättarna och deras tips. De bevakar ofta ett speciellt intresseområde, en genre eller ett språkområde, och brukar ha bra koll på vad som ges ut. I mina ögon är översättarna en viktig källa när det gäller utgivningsidéer, och det har hänt flera gånger att jag har gett ut böcker som jag blivit tipsad om av översättare.

De flesta förlag – oavsett storlek – har ofta ”sina” översättare, dem de litar på och är vana att arbeta med. Det förstår jag bättre nu som förläggare. Därför är det extra svårt att komma in i den skönlitterära nischen. Det mesta sker genom kontakter eller möjligtvis utnöttningsprincipen (dvs. tjtat). Så länge man inte har några referenser (översättningar) att visa upp, är det nästintill omöjligt att få ett uppdrag, och utan uppdrag ingen erfarenhet ... Moment 22.

Men hur väljer då förlagen översättare till olika uppdrag? Som översättare har jag fått uppdrag genom kontakter, när en vän till en vän behövde en översättare från franska fanns jag där och kunde fånga bollen: det var slumpen. Ren tur. Men har man väl fått in en fot är slaget nästan vunnet.

Givetvis gäller det också att göra bra ifrån sig, så att uppdragsgivaren blir nöjd och ger en nya uppdrag. Och får man inga uppdrag kan man alltid starta eget förlag ...

Som förläggare ser jag saken även från andra sidan skranket, och jag försöker självklart matcha uppdragen med bästa möjliga översättare från fall till fall. Bidragande faktorer kan vara desamma som de specialiseringar jag nämnde tidigare (genre, tidsepok, geografi ...), en annan är naturligtvis om författaren tidigare har översatts av en och samma översättare och denna har gjort ett bra jobb. Då är valet relativt lätt. Men det är inte alltid den översättaren är tillgänglig när man behöver hen, och då kan man bli tvungen att hitta någon annan. Ibland kan det vara slumpen även i det fallet. En dag när du saknar jobb ringer du upp en av dina förlagskontakter. Precis samma dag har förläggaren fått in en ny bok som måste läggas ut på en översättare och du får uppdraget. Det är alltid bra att hålla kontakten, då och då påminna förlagen om att man finns.

På Sekwa gav vi till en början främst ut kvinnliga författare. Det var en nisch. Det föll sig också så att de översättarna vi arbetade med till största delen var kvinnor. Efter ett tag blev det något av en policy, och när jag en gång behövde ett dussin översättare för att snabböversätta en novellsamling (skriven av en kvinnlig författare), sökte jag avsiktligt efter kvinnliga översättare. Det föll inte alla i smaken, men vi genomförde projektet och blåste upp det med alla översättarnamnen på baksidan av boken.¹³ Den gången samarbetade jag med läraren i den franska gruppen på Södertörn, vilket gjorde att jag kunde ta hjälp av några nyutexaminerade översättare som därmed fick en första publicerad översättning som de kunde åberopa som referens.

Och när Sekwa skulle ge ut en manlig författares bok om en man som skriver dagbok om sin kropp, alltså inte om sina själsliga vändor utan de fysiska, kändes det naturligt att lägga ut uppdraget på en mogen manlig översättare.¹⁴ Är jag fördomsfull eller ligger det något i det? Kan vem som helst översätta vad som helst? Är översättarna en sorts skådespelare som ikläder sig olika roller? Skulle jag som cis-kvinna¹⁵ exempelvis verkligen kunna översätta en självbiografi av en transperson?

¹³ Claire Castillon. *Man kan inte hindra ett litet hjärta från att älska*. Helsingborg/Stockholm: Sekwa, 2008.

Översättning: Helén Enqvist, Cecilia Franklin, Else Marie Güdel-Bruhner, Viveka Holm, Nadja Leijonhufvud, Karin Lidén, Ylva Lindberg, Camilla Nilsson, Lotta Riad, Cajsa Sandstedt, Charlotte Sjögren, Annika Sternö, Marianne Tufvesson, Cecilia Palmgren.

¹⁴ Daniel Pennac. *Dagbok om min kropp*. Stockholm: Sekwa, 2014. Översättning: Ingvar Rydberg.

¹⁵ Cis betyder "på samma sida" på latin. Det är ett prefix som beskriver någon vars kön(sidentitet) och/eller könsuttryck matchar med det juridiska kön den tilldelades vid födseln, dvs. en person som inte har erfarenhet av att vara trans. Rättviseförmedlingen: <http://www.rattviseformedlingen.se/faq#cis>

Översättarens roll: kvinnligt och manligt översättarperspektiv?

Jamaica Kincaid ser sig inte som kvinnlig författare eller ens som västindisk författare.¹⁶ Men jag kan inte låta bli att fundera över vilken roll kön spelar i översättning och skrivande.

I november utbröt en intressant och livlig diskussion bland översättarna på en av Översättarsektionens e-postlistor¹⁷. Upprinnelsen var en recension i SvD¹⁸ av österrikiska Marlen Haushofers moderna klassiker *Väggen* i Rebecca Lindskogs nyöversättning.¹⁹ Författaren till artikeln i SvD, Martin Lagerholm, skrev bland annat så här om Rebecca Lindskogs efterord:

I sitt efterord skriver Lindskog litet ospecificerat att hennes nyöversättning föranletts av både ”små detaljer och mer övergripande frågor”. Det är inte heller alldeles enkelt att förstå vad som exakt menas med följande resonemang: ”’Väggen’ är skriven av en kvinna och nu har den också fått en svensk språkdräkt av en kvinna. Och det är min förhoppning att romanen på så sätt har vunnit ytterligare dimensioner.” Hur då, kan man undra? Vilka dimensioner? Är Wahlunds ordval och satskonstruktioner för ”manliga”? Vad betyder i så fall det?

Citatet utlöste irriterade reaktioner bland några av översättarna på listan:

Jag har intryck av att det håller på att bli en ny sanning (läs: fördom) att kvinnliga översättare kan översätta både kvinnliga och manliga författare, medan manliga översättare ”normalt” inte kan översätta kvinnliga.

Men också humoristisk respons som:

Givetvis måste ekvivalensen i författar-översättarledet vara total. Hur skulle det se ut om en färgad författare översattes av en vit översättare? Eller en HBTQ-författare av en översättare i heteronormativet? För inte räcker det med inlevelseförmåga och livserfarenhet och vanligt sunt förnuft – författarens verklighet måste vara levd för att texten ska få de där extra dimensionerna.

Men varför dra en konstgjord gräns just där? Samma krav måste förstås ställas på läsaren; först då blir multidimensionell gränslös mellanmänsklig kommunikation möjlig. Idealet är således när författare och läsare är identiska.

Och:

Jag är ledsen, [manligt förnamn], men jag kunde inte läsa ditt mejl, eftersom jag inte är du. Det hade inte uppstått någon multidimensionell mellanmänsklig kommunikation om jag som kvinna och stockholmare satte mig och läste det du skrivit. Du skulle säkert ha förstått hur jag menar om du hade kunnat läsa mitt svar. [Skrivet av kvinnlig listmedlem.]

¹⁶ Birgitta Wallin. ”Världen föddes ju på sätt och vis i Karibien.” Stockholm: *Karavan*, 2004:2. Översättning: Birgitta Wallin.

¹⁷ En e-postlista för översättare som är medlemmar i Översättarsektionen i Sveriges Författarförbund.

¹⁸ Svenska Dagbladet 2014-11-26: http://www.svd.se/kultur/litteratur/isolering-som-tvang-och-befrielse_4125655.svd

¹⁹ Marlen Haushofer. *Väggen*. Stockholm: Alba, 1988. Översättning: Per Erik Wahlund.

Marlen Haushofer. *Väggen*. Malmö: Thorén & Lindskog, 2014. Översättning: Rebecca Lindskog.

Diskussionen gled efter hand över i redovisning av hur många manliga respektive kvinnliga författare listmedlemmarna hade översatt. En kvinnlig listmedlem hade bara översatt sju böcker skrivna av manliga författare av totalt 45–50 böcker. Alla övriga skrivna av kvinnor. Hon tolkade det som att uppdragsgivaren ansåg att hon inte ”kan” översätta manliga författare. En annan kvinnlig medlem fick det till hälften av varje i sin produktion, och en manlig kollega fann att uppdelningen varierade beroende på genre: inom skönlitteratur blev det sjutton kvinnor och elva män, medan kvinnorna bara stod för åtta av tjugotre översatta sakprosaverk. Han frågade sig om siffrorna kanske speglade en delvis könsuppdelad bokmarknad? Jag förmodar att han syftade på att män sägs läsa (och skriva?) mer facklitteratur än kvinnor?

Män läser helst andra män?

Det var flera saker som triggade mina tankar i det här ämnet. För det första publicerade jag under min tid på Sekwa förlag huvudsakligen kvinnliga franskspråkiga författare, och dessa översattes främst av kvinnliga översättare. Det var ett medvetet val. Att vi gav ut kvinnliga franskspråkiga författare berodde på att de manliga ofta klarar sig bra själva. De får mest priser och blir oftare översatta till svenska, speciellt om de vunnit ett högaktat litteraturpris. För de kvinnliga författarna är det svårare att nå ut i världen. Det här gäller naturligtvis inte alla kvinnor i branschen, se på J.K. Rowling till exempel. Men Rowling fick i och för sig rådet av sin förläggare att skriva under (neutral) pseudonym, eftersom målgruppen (pojkar) kunde akta sig för (”be wary of”) böcker skrivna av en kvinna.²⁰

I samma veva läste jag dessutom två artiklar som häftade i varandra och behandlade samma fråga ur ett läsarperspektiv; läser kvinnor och män flest kvinnliga eller manliga författare eller går det på ett ut?

En artikel i *The Guardian* tar upp frågan under rubriken ”Undersökning visar att läsare föredrar författare av sitt eget kön”,²¹ utifrån en enkät utförd av webbcommunityn *Goodreads*.²² De ville ta reda på vad läsare sökte när det gäller böcker. Läser de författare av samma kön som de själva och vad tycker de om böcker skrivna av författare av det motsatta könet? Det kan tyckas banalt, men i mina ögon är det oerhört intressant och intimt kopplat till

²⁰ J.K. Rowlings riktiga namn är Joanne Rowling. http://www.jkrowling.com/en_US/#/timeline/pen-name/

²¹ Alison Flood. ”Readers prefer authors of their own sex, survey finds.” New York: *The Guardian*, 2014-11-25. <http://www.theguardian.com/books/2014/nov/25/readers-prefer-authors-own-sex-goodreads-survey> (min översättning).

²² *Goodreads.com* är en community för läsare där de kan registrera alla böcker de läser, skriva recensioner, listor och ge och få råd om böcker m.m. <https://www.goodreads.com/blog/show/475-sex-and-reading-a-look-at-who-s-reading- whom>

både samhället i allmänhet och patriarkatet i synnerhet. Eftersom jag upplever att män generellt (i de allra flesta sammanhang) beundrar män och kvinnor beundrar män, har jag utgått ifrån den personliga tesen att män helst läser böcker skrivna av andra män och kvinnor till övervägande del också. Kvinnor läser naturligtvis kvinnliga författare, men det är männen de beundrar. Och den slutsatsen finns det nog belägg för ifråga om litteraturpriser. Sedan Nobelpriset i litteratur instiftades 1901 har det utdelats 107 gånger varav endast 13 gånger till kvinnor.²³ Det är möjligt att jag är fördomsfull, men min tes tål nog att testas.

Undersökningen gjordes på en population av 40 000 aktiva medlemmar på sajten *Goodreads.com*, hälften män och hälften kvinnor. Därmed är undersökningen skev redan från början eftersom den endast omfattar redan högst aktiva läsare. Om man undersöker befolkningen överlag, läser kvinnor fortfarande mer än män. Enligt *Forskning.se* läser 30 procent av vuxna män en bok mot hela 48 procent av kvinnorna en vanlig dag (2008).²⁴ Enligt *Nordicoms Mediebarometer* läste 28 procent av männen och 39 procent av kvinnorna i åldern 9–79 år dagligen. Avseende ålder är det annars barn och ungdomar i åldern 9–14 år som läser mest, men då omfattar statistiken all läsning, dvs. även skolrelaterad läsning.²⁵

Några resultat från undersökningen:

- Män och kvinnor läste lika många böcker 2014 sett till böcker från alla utgivningsår.

Avseende böcker utgivna under 2014:

- Kvinnorna läste dubbelt så många böcker utgivna 2014 som männen.
- Kvinnor gillade de nya böckerna mer än männen.
- Det är dubbelt så troligt att en man skriver en bok på över femhundra sidor år 2014.

Under en boks första levnadsår har:

- en kvinnlig författare kvinnliga läsare till 80 procent
- en manlig författare kvinnliga läsare till 50 procent

Av de 50 böcker som var populärast bland manliga läsare, var 45 skrivna av manliga författare och fem av kvinnliga. Utifrån dessa siffror kan vi förmodligen dra slutsatsen att mina fördomar stämmer, åtminstone vad gäller läsning.

²³ The Official Web Site of the Nobel Prize: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/facts/literature/index.html

²⁴ Tema läsning: "Vem läser egentligen idag?" *Forskning.se*, 2008.

<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/lasning/tiofragorochsvar/vemlaseregentligenidag.5.303f5325112d7337692800015681.html>

²⁵ "Book reading: daily use by sex and age 2013": <http://www.nordicom.gu.se/sv/mediefakta/mediestatistik>

Kvinnligt, manligt eller mänskligt?

För att återknyta till diskussionen på översättarnas mejllista och frågan om män är bättre på att översätta böcker skrivna av män och vice versa, så tror jag att det hela är en fråga om mänsklighet, om empatisk förmåga och fantasi snarare än om kön. För till syvende och sist kan nog ingen egentligen helt sätta sig in i en annan människas situation, inte ens om hon är av samma kön, samma ålder och socioekonomiska bakgrund och har upplevt ungefär samma saker. Inte ens helsyskon brukar ha samma uppfattning om sin uppväxt och sina föräldrar, bortsett möjligtvis från enäggstvillingar. Ingen kan till fullo sätta sig in i en annan människas situation, oavsett kön. Vi är framför allt individer av samma släkte. Det är mer som förenar oss än som skiljer oss åt.

Inom ramen för magisterprogrammet har vi gjort översättningsövningar som består i att alla i gruppen översatt samma mening ur en anonym text (vi har heller inte vetat om författaren varit kvinna eller man, utom i undantagsfall då någon känt igen texten). Dessa övningar har visat att det finns ungefär lika många översättningar som det finns översättare. Ett exempel är denna mening²⁶: ”Last night I dreamt I went to Manderley again.”

Studenternas och handledarnas översättningar varierade alla på något sätt:

I går natt drömde jag att jag åkte till Manderley igen.

I natt drömde jag att jag åkte till Manderley igen.

I natt drömde jag att jag återvände till Manderley igen.

I natt drömde jag att jag reste till Manderley igen.

I natt drömde jag att jag var i Manderley igen.

I natt drömde jag att jag var på Manderley igen.

I natt drömde jag att jag for till Manderley igen.

Jag drömde att jag for till Manderley igen

I natt drömde jag att jag kom till Manderley igen.

Gruppen studenter består av sex kvinnor och en man, och våra två handledare är män. Här noterade vi dock inte vem som skrev vad. Det är ändå intressant att se hur mycket översättningen av en enda mening kan skilja sig från en översättare till en annan.

Artikeln som gav upphov till diskussionerna på översättarnas e-postlista handlade om en nyöversättning. Kan man hävda att en text behöver nyöversättas bara för att den gamla översättningen har gjorts av någon av ett annat kön än författaren? (Det argumentet är f.ö. inte gångbart för min nyöversättning av *A Small Place*.) Det är högst tveksamt.

²⁶ Första meningen i Daphne du Mauriers *Rebecca*.

Att välja text – från läsaren och översättaren till förläggaren och tillbaka igen

Översättare får sällan möjlighet att välja vilken text de ska jobba med. Det går förstås att tacka nej till uppdrag men det är en lyx de flesta översättare inte kan kosta på sig. Men lika lite som jag vill lägga ner tid på att läsa ointressanta eller dåliga böcker, vill jag arbeta med böcker som jag inte känner något intresse för. Idealet är förstås att verkligen tycka om boken och känna att den är angelägen och intressant både till innehåll och språk. Och vissa böcker kan säkert erbjuda utmaningar enbart utifrån den språkliga aspekten. En förläggare står inför en ännu svårare utmaning: att hitta en bra bok som dessutom har chans att sälja i tillräckligt många exemplar för att bära sina kostnader. Minst.

I mitt fall har jag tre personer eller roller att ta hänsyn till: boken måste vara värd att läsa, värd att översätta och dessutom värd att sprida till andra läsare.

Som översättare vill jag framförallt arbeta med en bok jag känner för och som jag kan ägna mig helhjärtat åt under en längre period.

Som förläggare ska jag även *sälja* boken på en osäker marknad, där i princip varje skönlitterär bok är utbytbar (till skillnad från en unik fackbok, som sägs vara det mest lönsamma ett förlag kan ge ut), och ta hänsyn till affärsmässiga överväganden. Dessa överväganden kan dock variera beroende på förlagets storlek och utgivning. Det finns många olika typer av förlag, från mikroförlagen som drivs som bisyssla av passionerade översättare eller andra kulturarbetare, via de mellanstora förlagen som exempelvis Brombergs, Weyler och Ordfront förlag, till de riktigt stora förlagen som Bonnier, Norstedts och Natur & Kultur. Det är milsvid skillnad på förutsättningar och möjligheter mellan de minsta och de(t) största. Bokförlag är mer eller mindre kommersiella. Hobbyförläggaren kanske försörjer sig på en annan verksamhet (översättning, redaktionellt arbete, undervisning, ålderspension ...) och kan då eventuellt ta mindre hänsyn till de utgivna böckernas kommersiella potential och låta passionen styra. De största förlagen utgör tunga strukturer med höga omkostnader och de bör ha en väldoserad utgivningsmix bestående av bästsäljare, *midlist*-titlar²⁷ och smalare (svårsålda) titlar. På senare år tycks detta förhållande dock ha förändrats och den litterära bredden anses hotad. Enligt en artikel av Arvid Jurjaks har det på senare år funnits en oro för midlisttitlarnas framtid. Tidigare har sammansättningen hos de stora förlagen legat på 20–80 procent, där 20 procent av titlarna står för 80 procent av omsättningen. Numera är det förhållandet snarare 10–90 procent, vilket gör att förlagen blir alltmer beroende av ett fåtal

²⁷ *Midlist* brukar man kalla segmentet mellan toppen och botten på bokmarknadens försäljningslistor.

stora bästsäljare. Risktagandet blir högre, lönsamheten lägre och i värsta fall utarmas den litterära mångfalden. Vad som anses som en midlisttitel kan dock skilja sig mycket från ett förlag till ett annat. Det finns ingen exakt definition på begreppet midlist, men boken bör minst bära sina egna kostnader. För ett mikroförlag kan en midlistförfattare sälja 1 000–1 500 exemplar, medan de stora förlagen nuförtiden förväntar sig att en midlisttitel säljer uppemot 5 000 exemplar. Där förlagen förr arbetade långsiktigt med författarskap, kräver de allt oftare att deras författare ska slå igenom redan vid första boken, och satsar marknadsföringen selektivt på ett begränsat antal titlar.²⁸

Lyckligtvis finns det fortfarande små och mellanstora förlag som drivs av entusiaster och fortlever med hjälp av trogna läsare och stöd från Kulturrådet och andra instanser: nischförlag som serieförlaget Placebo Press,²⁹ Alastor Press³⁰ och Hastur förlag,³¹ Vertigo förlag med sina prenumererande stormtrupper³² och bokförlaget Tranan,³³ som mer eller mindre systematiskt söker ekonomiskt stöd för hela sin utgivning, med många flera. Det är de här förlagen som för fram den smalare översatta litteraturen idag.

Den länge omtalade e-boksboomen låter vänta på sig. Förlagen digitaliserar allt större delar av sin utgivning, både backlist som inte finns i lager längre och nya titlar, men försäljningen har inte följt med. 2014 utgjorde försäljningen av e-böcker under 1 procent av den totala bokförsäljningen (i kronor).³⁴ Men e-böcker erbjuder en utgivningsmöjlighet till relativt låg kostnad. Det är dock svårt att ge ut en ny översatt bok endast som e-bok med tanke på översättningskostnaden, och renodlad e-boksutgivning av nyheter lämpar sig för närvarande bäst för titlar på originalspråk.

Läsaren, slutligen, är en individ som ska vilja och kunna läsa boken och få valuta för sin investering i tid och pengar utifrån sina personliga önskemål. Här gäller det att boken tränger igenom kultursorlet ut till läsaren via distributörer och återförsäljare, via olika marknadsföringskanaler och medier.

I Sverige utkommer ungefär 10 000 nya böcker varje år (alla nya böcker över 48 s. inom olika genrer). 2003 utgavs 9 688 böcker, och för 2013 var motsvarande siffra 10 100. Av dessa utgjordes 2 725 böcker av skönlitteratur, 6 532 av facklitteratur och 1 931 av barn- och

²⁸ Arvid Jurjaks. ”Marknad utan mitt”. Malmö: *Sydsvenskan*, 2015-02-08.

²⁹ Placebo Press: <http://www.placebopress.se/>

³⁰ Alastor Press: <http://www.alastorpress.com/>

³¹ Hastur förlag: <http://www.hasturförlag.se>

³² Vertigo förlag: <http://vertigo.se>

³³ Bokförlaget Tranan: <http://tranan.nu>

³⁴ Erik Wikberg. ”Boken 2015 – marknaden, trender och analyser”. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggare AB, 2015.

ungdomsböcker. Inom skönlitteraturen uppgick andelen svenska böcker till 1 630 böcker och andelen översatt skönlitteratur till 1 095, eller 40 procent av alla nya böcker. År 2003 var motsvarande andel översatt skönlitteratur 1 093 böcker och antalet har legat mellan som lägst 1 020 böcker (2009) och som högst 1 216 (2007). Fortfarande leder engelskan stort som källspråk med 726 översatta böcker 2013 (mot 845 titlar 2003). Näst mest översatta källspråket är norska med 80 nya titlar 2013 (55), följt av franska med 66 titlar 2013 (36). Sekwa gav ut sin första bok 2007 när franskan hade en svacka med 29 nya titlar. De språk som ökat mest under denna tioårsperiod är italienska med 23 titlar 2013 (endast 6 titlar 2003), tyska 41 (17), spanska 20 (9) och danska 29 (14). Vi kan även notera en uppgång av översättning från arabiska med 9 översatta böcker 2013. Trots en minskning de senaste tio åren förblir den anglosaxiska dominansen solklar: två tredjedelar, eller drygt 66 procent av alla nya skönlitterära böcker översattes från engelska 2013, vilket ändå är den lägsta andelen på tio år.³⁵ Motsvarande siffra 2003 var 77 procent.

De stora förlagen publicerade ganska många intressanta böcker från franska på åttio- och nittio-talet, men utgivningen av annan översatt litteratur än den anglosaxiska hade var inne i en svacka i början av 2000-talet. Det fanns få förlag inriktade på utgivning från ett definierat källspråk. Gunnel von Friesen startade Papaoscas bokförlag redan 1995 med inriktning på fransk litteratur,³⁶ och översättaren Djordje Zarkovic började ge ut böcker från forna Jugoslavien 1996 på sitt förlag Gavriilo³⁷; båda förlagen har numera breddat sin utgivning. Elisabeth Grate, en av pionjärerna när hon startade sitt frankofona bokförlag 2002,³⁸ var en viktig förebild för oss när vi startade Sekwa förlag 2005.³⁹ Det började även dyka upp andra småförlag med utgivning från särskilda språkområden. Det är värt att notera att de flesta startades av översättare som studerat vid det Litterära översättarseminariet på Södertörn, exempelvis Aspekt förlag⁴⁰ (tjeckiska), Bocca förlag⁴¹ (latinamerikansk litteratur), bokförlaget Thorén & Lindskog⁴² (tyska) m.fl.

³⁵ Svenska Förläggareföreningen. ”Den totala bokutgivningen i Sverige” baserad på Kungliga Bibliotekets Nationalbibliografis årliga sammanställning. (<http://www.forlaggare.se/den-totala-bokutgivningen-i-sverige>)

³⁶ Papamoscas bokförlag: <http://www.papamoscas.se>

³⁷ Gavriilo förlag: <http://gavriilo.se/>

³⁸ Elisabeth Grate Bokförlag: <http://www.elisabethgrate.se/>

³⁹ Sekwa förlag: <http://sekwa.se>

⁴⁰ Aspekt förlag: <http://aspektforlag.se/>

⁴¹ Boca förlag: <http://www.bocaforlag.se/nc/start/>

⁴² Bokförlaget Thorén & Lindskog: <http://thorenochlindskog.se/>

Översättaren som litterär introduktör

Inför den här magisterutbildningen var jag intresserad av att översätta *Lullaby* av Chuck Palahniuk.⁴³ Eftersom det som sagt är mer stimulerande att översätta en bok som ska möta en publik, och eftersom även en studerande översättare måste försörja sig, tog jag kontakt med förlaget som tidigare publicerat *Fight club* av samma författare i svensk översättning⁴⁴. De kunde kanske vara intresserade att följa upp utgivningen med *Lullaby*? För säkerhets skull skrev jag att jag var öppen för andra förslag om förlaget inte ville ge ut just den boken, bara det var en engelsk originaltext. Gärna skriven av en kvinna. Och gärna om ett angeläget ämne.

På det här sättet kan översättare närma sig förlag med förslag på böcker eller författare som de tycker borde översättas till svenska. Om det ska lyckas bör översättaren även försöka ta hänsyn till bokens försäljningspotential. Det kan underlätta om författaren har fått en eller flera titlar publicerade på svenska tidigare, men inte nödvändigtvis. En utomstående får sällan veta hur bra en viss bok eller författare har sålt, och ibland släpper förlag författarskap efter fyra fem böcker om de inte har sålt tillräckligt.

Dessvärre vet man aldrig med säkerhet vilken bok som kommer att sälja, vilken som kommer att floppa eller kanske bli en midlisttitel. Vissa faktorer kan dock hjälpa förläggaren att ta beslut om att ge ut en bok: om författaren har skrivit böcker tidigare som sålt bra (Dan Brown), om författaren är känd (Zlatan) eller okänd (DSK), om boken har tilldelats ett prestigefyllt pris (Nobelpriset i litteratur, The Man Booker Prize eller Goncourtpriset), om de svenska förlagen haft huggsexa om boken under bokmässan i Frankfurt och budgivningen leder till ett skyhögt förskott för rättigheterna, om författaren har sålt sex- eller sju-siffrigt i hemlandet och översatts till tiotals andra språk redan (*One Day*, *Igelkottens elegans* ...), om boken är relaterad till en aktuell händelse (*438 dagar*) eller en tidigare katastrof (9/11, tsunamin) ... Därutöver krävs det en marknadsföring som heter duga, där förlaget verkligen satsar på boken och dess författare, bjuder in hen till Sverige och helst lyckas få med hen i *Babel* och hos *Skavlan*. Då kan förläggaren vara ganska säker på att boken kommer att sälja. I Sverige har jag dessutom tyckt mig märka att bokkonsumenterna gärna köper samma böcker som alla andra: en bok som säljer bra, säljer ännu bättre. Men att veta med säkerhet vad som kommer att ”funka” på den svenska bokmarknaden går inte. Då finge en vara synsk.

Efter några dagar fick jag ett entusiastiskt svar från förlagschefen som sa att de var intresserade – men inte av *Lullaby* – och att de skulle återkomma med förslag på böcker som passade mina önskemål. En vecka senare fick jag via mejl fem olika böcker att välja på, några

⁴³ Chuck Palahniuk. *Lullaby*. London: Vintage, 2003.

⁴⁴ Chuck Palahniuk. *Fight club*. Modernista. Stockholm: Modernista, 2006. Översättning: Anna Hellsten.

nyöversättningar och några originalöversättningar. Rena drömmen, eller? Problemet var snarare att jag måste bestämma mig för *en* av de fem titlarna och därmed välja bort de övriga. Det lutade åt *A Small Place* av Jamaica Kincaid⁴⁵, och det skulle i så fall dessutom bli en nyöversättning. Men vem är denna Jamaica Kincaid, vad är det för speciellt med hennes bok *A Small Place* och varför skulle den behöva nyöversättas? Jag bestämde mig för att kolla upp Kincaid och hennes verk lite närmare.

Jamaica Kincaid och hennes verk

När jag läste *A Small Place*⁴⁶ var jag helt oförberedd på vad jag skulle mötas av. Det var den första bok jag läste av en för mig okänd författare.

Jamaica Kincaid föddes 1949 som Elaine Cynthia Potter Richardson i St. John's på ön Antigua i Västindien. Vid sexton års ålder lämnade hon sin familj på Antigua, reste till New York och arbetade som au-pair. Efter några år med småjobb och ofullbordade studier lyckades hon ta sig in i New Yorks förlagsvärld. Hon började skriva artiklar åt *Ingenue magazine* och fick senare anställning på *The New Yorker*, där hon arbetade till 1996 och skrev en mängd kolumner, både anonyma och signerade. När hon var tjugofyra år bytte hon namn till Jamaica Kincaid, för att ha friheten att skriva det hon själv ville i skydd av anonymiteten. Valet av namnet Jamaica kopplade även författaren till en exploaterad del av USA med våldsam slavhistoria.⁴⁷ När Jamaica Kincaid fick egna barn lämnade hon New York. I dag bor hon med sin familj i Vermont och undervisar i skapande skrivande och afrikan-amerikansk litteratur vid Claremont McKenna College i Claremont, Kalifornien.⁴⁸

Jamaica Kincaid har hittills skrivit tolv böcker, varav fem romaner, en novellsamling, en barnbok och fem essäer/fackböcker. Hennes böcker har översatts till ett flertal språk. Fem av hennes verk utkom i svensk översättning mellan 1985 och 1996, däribland den aktuella boken *A Small Place*.⁴⁹ På senare år har bokförlaget Tranan återutgivit *Annie John*, i samma översättning men med ett nytt förord⁵⁰, och i maj 2015 släpps även en nyskriven roman av författaren: *Se Nu Då*.⁵¹

⁴⁵ Kincaid. *A Small Place*.

⁴⁶ Se även författarens bibliografi i Annex 1, s. 31.

⁴⁷ Justin D. Edwards. *Understanding Jamaica Kincaid*. Columbia: Univ. of South Carolina Press, 2007, s. 5.

⁴⁸ Birgitta Wallin. "Världen föddes ju på sätt och vis i Karibien." Intervju med J. Kincaid. Stockholm: *Karavan*, 2004:2.

⁴⁹ Jamaica Kincaid. *Antigua – En liten ö*. Stockholm: Stenströms, 1988. Översättning: Madeleine Reinholdson.

⁵⁰ Jamaica Kincaid. *Annie John*. Stockholm: Stenströms, 1986. Översättning: Madeleine Reinholdson.

⁵¹ Jamaica Kincaid. *Se Nu Då*. Stockholm: Tranan, 2015. Översättning: Niclas Nilsson.

Alla Kincaids böcker tar i viss mån avstamp i hennes eget liv och handlar om hemön Antigua och familjen – i synnerhet om modern. Själv uttrycker hon sig aningen kryptiskt och motsägelsefullt om den självbiografiska delen i hennes verk:

Nästan alla mina verk är självbiografiska ända ned till kommateringen. [...] Jag säger ofta att det är ett misstag att tro att jag är en författare av fiktion, men det är inte heller rättvist att säga att jag är en självbiografisk författare. Vad är jag då? En författare? Ja, en författare.⁵²

Enligt Diane Simmons handlar Jamaica Kincaids författarskap varken om hennes karibiska barndom, om den kolonialistiska exploateringen av Antigua eller ens om motsättningarna mellan svarta och vita i Amerika. Nej, Simmons menar att Kincaids verk i grund och botten handlar om förlust: förlusten av ett paradiset. Kincaid drar paralleller mellan mor-dotterrelationen och relationen mellan den vita kolonialmakten och den koloniserade lilla västindiska ön Antigua. Än antar paradiset skepnaden av hemön, som Kincaid tvingades lämna redan som tonåring för att tjäna pengar i USA, än ikläder det sig den avgudade – och avskydda – moderns skepnad. I uppväxtskildringen *Annie John* framträder moderns svek tydligt. Modern som tidigare funnit dottern perfekt, börjar se enbart fel, brister och omoral i dottern när denna börjar utvecklas till kvinna. Genom hårda regler och förmaningar försöker hon tvinga dottern att bli en ”ung dam”, trots att hon samtidigt tycks anse det dömt på förhand. Plötsligt kan dottern inte göra någonting rätt längre; hur hon än anstränger sig kommer hon att följa sin sanna natur och bli en ”slampa”.⁵³ Temat kan även ses som en metafor för det brittiska kolonialväldets syn på lilla Antigua som ett ”hopplöst fall”, även om britterna gör sitt bästa att omskola invånarna till briter. Svekets tematik kulminerar senare i essän *A Small Place*.⁵⁴

A Small Place

*A Small Place*⁵⁵ är en kort essä om Antigua, ön där Kincaid föddes och växte upp. Läsningen var en överraskande och uppiggande käftsmäll.

Öarna Antigua & Barbuda koloniserades av britterna 1667 och det brittiska kolonialväldet varade i trehundra år. 1981 blev Antigua en självständig stad inom Samväldet. Under kolonialtiden gjorde britterna sitt yttersta för att pådyvla antiguanerna sin kultur och sina

⁵² Mats Kempe. ”Intervju med Jamaica Kincaid”. Stockholm: *Världslitteratur.se*, 2010-09-09.

⁵³ Diane Simmons. ”Jamaica Kincaid och verklighetens rytm”. Stockholm: *Karavan*, 2004:2.

Översättning: Birgitta Wallin.

⁵⁴ Kincaid. *A Small Place*.

⁵⁵ Ibid.

normer. Den infödda befolkningen förtrycktes och förslavades medan kolonistörerna skodde sig bäst de kunde.

I *A Small Place* återvänder författaren till Antigua efter drygt tjugo år och vänder sig direkt till den tänkta läsaren: en vit turist på besök i Antigua. Texten ter sig inledningsvis nästan som en reseguide, men bara nästan. Redan tidigt i boken inser jag att texten utgör en svidande anklagelse mot denna vita turist – läsaren; mig! Kolonistören har bara ersatts av turisten. Boken lyfter även fram konsekvenserna av det brittiska kolonialväldets långa styre över ön, och öbornas svårigheter att resa sig efter självständigheten. Trots att det är flera år sedan kolonialmakten drog sig tillbaka och ön blev självständig fortsätter antiguanerna att bete sig som förr. Regeringen är visserligen folkvald men bland ministrarna florerar korruption och svågerpolitik.

Texten sjuder av ilska, och Kincaid vänder sig både mot kolonistören/ turisterna och mot sina landsmän, som om de på något sätt själva bär en del av ansvaret för sin underkastelse: förrädaren är delvis jaget. Men under vägen övergår huvudpersonen från att vara offer för en omvandlande makt till att utöva den i egen rätt.⁵⁶ Jag kommer osökt att tänka på misshandelsrelationer där offret skäms och känner skuld för sin situation. Att *skriva* av sig offerkoftan kan kanske vara det första steget till att sluta *vara* ett offer.

Varför göra en nyöversättning?

Läsaren i mig knockades av originaltextens uppriktighet och sting och jag lät mig charmas av författarens poetiska och samtidigt retoriska språk. Dessutom är ämnet aktuellt än någonsin. Originalöversättningen till svenska gjordes av Madeleine Reinholdson och publicerades av Stenströms Bokförlag så sent som 1988 med titeln *Antigua – En liten ö*.⁵⁷ Boken finns inte i handeln längre men väl till låns på bibliotek i några få exemplar. Som läsare anser jag att boken bör finnas tillgänglig i någon form. Boken är så otroligt bra (politisk, poetisk och vass) och dessutom tunn (dvs. tidsmässigt överkomlig), och om jag någon gång i livet ska ta mig an en nyöversättning var detta ett ypperligt tillfälle; våra handledare på magisterprogrammet var Niclas Hval (vinnare av priset Årets översättning 2013) och Tolkien- och Joyce-översättaren Erik Andersson. Och översättaren i mig såg språket som en rejäl utmaning. Samtidigt tvekade jag. Är det verkligen något fel på Madeleine Reinholdsons översättning? Är det vanligt att låta nyöversätta en bok efter tjugofem år? Jag tycker boken är fantastiskt bra men tvivlar starkt på att jag kan göra en bättre översättning än Reinholdson.

⁵⁶ Simmons.

⁵⁷ Kincaid. *Antigua – En liten ö*.

I själva verket har jag inget att klaga på i originalöversättningen; jag har inte läst den av rädsla att färgas av den. Att översättningen inte håller måttet eller har blivit omodern kan annars vara argument för ett förlag att satsa på en nyöversättning. Men i den situationen finns det även andra alternativ. Förlaget kan i stället satsa på att revidera den första översättningen, vilket jag har varit med om hos Sekwa, där vi plockade upp några författarskap som övergivits av andra förlag. Vi gav ut reviderade pocketutgåvor av tidigare publicerade titlar för att sedan gå vidare med nyare titlar av samma författare. Det gjorde vi exempelvis med Justine Lévy's debutroman *Vi ses på Place de la Sorbonne*.⁵⁸ I det fallet handlade det om översättarens allra första skönlitterära boköversättning som hade femton år på nacken, och det låg både i förlagets och i översättarens intresse att gå igenom översättningen inför nyttgåvan av boken. Arbetet gjordes i samklang med översättaren och gick väldigt smidigt, men kan antagligen inte räknas som en regelrätt revidering.

Vissa förlag ger regelbundet ut reviderade utgåvor av gamla översättningar, exempelvis Vertigo förlag. Men i de fallen handlar det ofta om äldre verk, där författaren, och även ibland översättaren, har gått ur tiden. Det alternativet innebär en lägre kostnad, och utgivning är många gånger en kostnadsfråga. En nyöversättning är förstås minst lika dyr (förhoppningsvis dyrare, för översättarens skull) som den första översättningen, medan arvudet för en reviderad översättning där översättaren har återtagit rättigheterna från originalutgåvan är en förhandlingsfråga. Men den översättaren kan rimligtvis inte begära lika högt arvode som vid en nyöversättning, även om det finns en fördel för förlaget i och med att översättningen (om den är bra) redan är klappad och klar. En del förlag specialiserar sig på att ge ut klassiker i nyttgåva, i nyöversättning eller inte, med eller utan ett nyskrivet förord. Den tekniska aspekten är inte oviktig när det gäller nyttgivning av klassiker. Om det har gått lång tid sedan boken gavs ut senast finns den troligen inte som datafil, vilket innebär att förlaget måste få tag i en pappersutgåva och skanna in den. Texten förvrängs ofta vid inskanningen och tecken som å, ä, ö och diakriter förvandlas till oigenkännlighet. Det krävs alltså noggrann redigering och korrekturläsning av den inlästa texten innan boken går i tryck.

När det gäller *A Small Place* är det heller inte säkert att förlaget får köpa rättigheterna. Flera av författarens böcker finns redan i svensk språkdräkt, utgivna mellan 1985 och 1996, två till i översättning av Madeleine Reinholdson (*På flodens botten*⁵⁹ och *Annie John*⁶⁰), och

⁵⁸ Justine Lévy. *Vi ses på Place de la Sorbonne*. Stockholm: Forum, 1997. Översättning: Maria Björkman.

Justine Lévy. *Vi ses på Place de la Sorbonne*. Stockholm: Sekwa, 2011. I reviderad översättning av Maria Björkman.

⁵⁹ Jamaica Kincaid. *På flodens botten*. Stockholm: Stenströms, 1985. Översättning: Madeleine Reinholdson.

⁶⁰ Jamaica Kincaid. *Annie John*. Stockholm: Stenströms, 1986. Översättning: Madeleine Reinholdson.

två andra titlar i översättning av Lena Fagerström (*Lucy*⁶¹ och *Min mor: en självbiografi*⁶²). *Annie John* publicerades även i en nyutgåva så sent som 2010 av bokförlaget Tranan,⁶³ vilket enligt praxis borde innebära att de har förtur på hennes övriga titlar, vilket jag även påpekade för det andra förlaget. Men eftersom den litterära rättighetsdjungelns vägar är outgrundliga, kan en i princip aldrig vara riktigt säker på någonting.

Förlag och förläggande – vald text ligger

Förlaget mejlade och meddelade att det var problem med rättigheterna till *A Small Place*. Precis som jag påpekat redan två veckor tidigare, gav Tranan ut en annan av Kincaids äldre titlar, *Annie John* (samma översättning med nytt förord), så sent som 2010,⁶⁴ och det visar sig att de inte tänkte nöja sig med det utan ge ut fler titlar ur hennes backlist⁶⁵ samt även hennes senaste bok, *See Now Then*⁶⁶. Dock hade de enligt förlaget ingen avsikt att ge ut just *A Small Place*.

Typiskt. När jag äntligen hade bestämt mig. Men inte mycket att göra åt, eftersom nästa träff på utbildningen var fyra dagar senare och Kincaid-texten redan översatt och inskickad.

När jag tänkte att jag skulle fortsätta med Kincaids bok, oavsett om den kommer ut eller inte, kände jag en oerhörd lättnad. Plötsligt slapp jag pressen att prestera, och fick då lust att fortsätta översätta. Det är förmätet av mig, men jag vill bara arbeta med sådant som känns meningsfullt och roligt. Livet är för kort för att slösas bort på annat. Samtidigt faller jag på eget grepp; tidigare sa jag ju att det är mer givande att arbeta med en text som faktiskt ska publiceras. Nåja. Även solen har fläckar.

Senare blev jag uppringd av förlaget som erbjöd mig en ny bok att jobba med. En tidigare oöversatt kortroman av en manlig artonhundratalsförfattare. Där var det inga problem med rättigheterna, eftersom det har gått mer än sjuttio år sedan författaren dog och hans verk inte längre skyddas av upphovsrätten. Det enda tänkbara hindret vore om ett annat förlag planerar att ge ut samma titel på svenska.

Jag måste erkänna att jag blev både smickrad och livrädd. Tänk att få översätta en sådan klassiker och i originalöversättning dessutom! Genast inhandlade jag titeln som e-bok och började läsa. Det var en mycket fin text, men jag tvivlar starkt på att jag hade lyckats överföra

⁶¹ Jamaica Kincaid. *Lucy*. Stockholm: Stenströms, 1991. Översättning: Lena Fagerström.

⁶² Jamaica Kincaid. *Min mor: en självbiografi*. Stockholm: Stenströms, 1991. Översättning: Lena Fagerström.

⁶³ Jamaica Kincaid. *Annie John*. Stockholm: Tranan, 2010. Översättning: Madeleine Reinholdson.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Backlist: tidigare utgivna titlar.

⁶⁶ Jamaica Kincaid. *See Now Then*. New York: Farrar Straus Giroux, 2014.

den till acceptabel – än mindre njutbar – svenska. Artonhundratalet har jag absolut ingen erfarenhet av. Magkänslan sade tvärt nej. Det är varken min stil, min styrka eller min glädje.

Översättningsarbetet – från råtext till finlir

Läsa eller inte läsa originaltexten

När jag tar mig an en översättning brukar jag oftast inte läsa hela boken innan jag börjar översätta. Det har sina för- och nackdelar. På minussidan finns förstås översättningsproblem som eventuellt ger sig längre fram i berättelsen, eftersom jag inte vet hur handlingen utvecklar sig. På plussidan vill jag framhålla spontaniteten i en första kontakt med texten. Egentligen borde man nog alltid läsa igenom originaltexten först, men eftersom varje översättning innebär många genomgångar av samma bok kan man tröttna efter ett tag. *A Small Place* läste jag eftersom jag fick flera böcker att ta ställning till.

Råöversättning

Först brukar jag göra en så kallad råöversättning. Det innebär att jag jobbar mig igenom hela boken utan att nödvändigtvis lösa alla problem jag stöter på. Vissa översättare väljer att göra en relativt färdig översättning redan under denna första vända, vilket bör ta längre tid just då. Däremot kan den tiden tjänas in i bearbetningsfasen. Det är nog en fråga om vana, temperament och läggning.

Själv brukar jag alltså översätta mig igenom texten och ”fnittra” – dvs. markera – de svårigheter jag stöter på som kräver djupare efterforskningar. Vanan att ”fnittra” svårigheter tog jag till mig under ett sommarjobb på en översättningsbyrå. Det kan se ut så här:

”(*papperstrassel/paper jam, s. 129*)”

Det innebär alltså att jag skriver ett översättningsförslag kopplat till det ord eller uttryck jag är osäker på och ”ramar” in det hela med ”smilgropar”, dvs. (* och *). Det liknar lite ett leende med smilgropar. De flesta översättare har nog sina personliga markörer för olösta svårigheter i en text. Fördelen med den här metoden är att dessa tecken normalt inte står ihop och att det därför är lätt att söka och (vid behov) ersätta eller ta bort dem. Jag brukar även inkludera en sidhänvisning till originaltexten i min markering. Metoden kan även återanvändas av både översättare, förläggare och granskare.

Språkliga överväganden 1: ”place” – ett centralt begrepp och en del av titeln

Redan på s. 4 dyker det upp ett uttryck som bekymrar mig: ”this place”, dvs. ön Antigua, som boken handlar om. Originaltiteln är ju *A Small Place* och jag har förstått att förlaget

antagligen kommer att ge den en ny svensk titel i stället för *Antigua – en liten ö*, som inte är så värst upphetsande. Eller säljande. Sådant är också viktigt, tänker förläggaren i mig. Uttrycket ”this place” får eventuellt justeras i samklang med bokens nya titel. ”Place” är för övrigt generellt relativt svåröversatt – ”ställe, plats” – speciellt när det ingår i mer eller mindre fasta uttryck, exempelvis ”my place”, ”any/some place”. Det demonstrativa pronomenet ”this” gör sitt till i det här fallet. På svenska skulle vi kanske nöja oss med att översätta det med ”här”, eller möjligtvis ”här i staden/ byn/ på orten/ på ön/ på Antigua ...”⁶⁷

Så jag skriver ”(*här (på Antigua)/this place, s. 4*)” så länge och påbörjar en ordlista. Jag gör alltid ordlistor över svårigheterna i mina översättningar. För oavsett bok och oavsett vilken litterär höjd verket har, är det min erfarenhet att varje översättning erbjuder sina specifika utmaningar. Det kan handla om teknisk jargong, slang, ålderdomligt språk, rytm och rim, tilltal, du och ni bland många andra svårigheter. Ordlistorna är inte speciellt märkvärdiga, mera ett sätt för mig att samla problem, lösningar och konsekvenssäkra översättningen.

Språkliga överväganden 2: oändligt långa meningar

Ett stildrag i den här boken är mycket långa, malande poetiska meningar kryddade med retoriska upprepningar, det är faktiskt något av en rytmisk, betryggande sång över hela texten. Nog är det något av ormen Kaa över det här stildraget. Författaren hypnotiserar sitt offer (läsaren) med sina oändliga och sjungande meningar, lite som sirenerna med sin sång i *Odyssén*. Då kan det lätt uppstå syntaktiska svårigheter; var i all världen ska man placera predikatet när det dyker upp tio rader från subjektet i originalet? I vissa fall går det att möblera om i meningen så att subjekt och predikat hamnar närmare varandra, men då avslöjar man ju samtidigt meningens upplösning i förtid, i det avseendet att det finns en språklig spänning i varje mening. Dilemma.

Originaltexten lyder:

As your plane descends to land, you might say, What a beautiful island Antigua is – more beautiful than any of the other islands you have seen, and they were very beautiful, in their way, but they were much too green, much too lush with vegetation, which indicated to you, the tourist, that they got quite a bit of rainfall, and rain is the very thing that you, just now, do not want, for you are thinking of the hard and cold and dark and long days that you spent working in North America (or, worse, Europe), earning some money so that you could stay in this place (Antigua) where the sun always shines and where the climate is deliciously hot and dry for the four to ten days you are going to be staying there; and since you are on your holiday, since you are a tourist, the

⁶⁷ Kincaid. *A Small Place*, s. 4.

thought of what it might be like for someone who had to live day in, day out in a place that suffers constantly from drought, and so has to watch carefully every drop of fresh water used (while at the same time surrounded by a sea and an ocean – the Caribbean Sea on one side, the Atlantic Ocean on the other), must never cross your mind.⁶⁸

Motsvarande avsnitt på svenska:

När planet går in för landning säger du kanske: Vilken vacker ö Antigua är – vackrare än alla andra öar du sett, och de var väldigt vackra på sitt sätt, men de var alldeles för gröna, alldeles för frodiga, vilket sade dig, turisten, att de får gott om nederbörd, och regn är det sista du vill ha just nu, för du tänker på de tunga och kalla och långa och mörka dagar som du ägnat åt hårt arbete i Nordamerika (eller ännu värre: i Europa), för att tjäna lite pengar så att du ska kunna vara här (på Antigua), där solen alltid skiner och där klimatet är härligt varmt och torrt under de fyra till tio dagar du ska vistas här; och eftersom du är på semester, eftersom du är turist, får tanken på hur det kan vara för någon som dag ut och dag in måste leva på en plats med ständig torka och därför måste vara sparsam med varenda droppe dricksvatten (samtidigt som denna plats omges av ett hav och en ocean – Karibiska havet på ena sidan och Atlanten på den andra) aldrig föresväva dig.

Utöver de långa meningarna utmärks den här texten av en frekvent användning av semikolon. Dem behåller jag tills vidare.

Språkliga överväganden 3: upprepning, upprepning, upprepning

Kincaid använder gärna det retoriska (stil)greppet *upprepning*. Det gäller att nöta in budskapet i läsaren, tänker jag inledningsvis. Detta dyker upp från första början, och några sidor in i texten finner jag ett exempel:

This might frighten you (you are on your holiday, you are a tourist); this might excite you (you are on your holiday, you are a tourist) [...] ⁶⁹

Eftersom det med all säkerhet är en högst avsiktlig upprepning är jag tvungen att behålla den även i översättningen. Frasen ”You are a tourist” återkommer dessutom regelbundet, lite som ett mantra eller en refräng i boken. Det är som en kampsång, vilket i mina öron är både vackert och förnämt. En sång som ska påverka.

Men upprepningen får mig även att tänka på författarens ständiga parallell mellan relationen mor-dotter och förtryckare-förtryckt (Storbritannien-Antigua). I båda fallen handlar det om en strävan efter att göra om den andre till sin avbild, att övertyga dottern/den förtryckta om att modern/förtryckaren har rätt. Modern kräver och tjarar, kolonisatören lagstiftar och betvingar. De retoriska upprepningarna utgör en form av hjärntvätt eller

⁶⁸ Kincaid, *A Small Place*, s. 4–5.

⁶⁹ Kincaid, *A Small Place*, s. 6.

manipulativ uppfostran. Är de extremt långa rytmiska meningarna i den här korta texten en motståndsrörelse, ett sätt att förebygga risken att bli avbruten? Kan upprepningarna, och även listorna som förekommer i några av Kincaids verk, tänkas representera barndomens relativa trygghet, upprepningarna vara en sorts barnramsor eller vaggsånger från förr, och är listorna mätte till för att hon ska minnas allt hon älskar när hon reser bort?

Varifrån hämtar Jamaica Kincaid sin litterära och poetiska inspiration, varifrån kommer den ständigt sjungande rytmen i hennes verk? När Birgitta Wallin frågar Kincaid om rytmen i en intervju för *Karavan* 2004, svarar författaren att rytmen snarast kommer från *Bibeln*, som hon läste som underhållning när hon var barn, och från Miltons *Paradise lost*, del 1 och 2, som hon tvingades kopiera som bestraffning i skolan.⁷⁰ Förmodligen har hon även inspirerats till sitt återkommande tema om det förlorade paradiset av Miltons verk.

Språkliga överväganden 3: *tampas med tempus*

Jag återvänder till första sidan i originaltexten⁷¹ och hakar genast upp mig på hur jag har återgett tempus. Det börjar med ”If you go to Antigua ...” (”Om du åker till Antigua ...”), men i mening två läser jag: ”You may be the sort of tourist who *would wonder* why ...” På svenska skrev jag först: ”Du kanske är sådan turist som undrar varför ...” men vid genomgången började jag tveka. *Would wonder* är väl konditionalis? Men *skulle undra* skaver i mina öron, i synnerhet som det följs av ”why a Prime minister would want ...” (”varför en premiärminister skulle vilja ...”). Jag ändrar och ändrar tillbaka igen.

If you go to Antigua as a tourist, this is what you will see. [...] You may be the sort of tourist who would wonder why a Prime Minister would want an airport named after him – why not a school, why not a hospital, why not some great public monument?⁷²

I svensk tappning blir det:

Om du åker till Antigua som turist är det detta du kommer att se. [...] Kanske är du en sådan turist som undrar varför en premiärminister vill ha en flygplats uppkallad efter sig – varför inte en skola, varför inte ett sjukhus, varför inte något storslaget monument?

Att översätta innebär att man måste göra ständiga val och det är inte problemfritt. En del författare frossar i dubbeltydigheter. Jag har haft förmånen (och vandan) att översätta flera av fransyskan Claire Castellons böcker till svenska. Hon älskar tvetydigheter (gärna med sexuella undertoner). Hon berättade att när hon en gång satt och skrev på en novellsamling och kom på

⁷⁰ Birgitta Wallin. ”Världen föddes ju på sätt och vis i Karibien.” Stockholm: *Karavan*, 2004:2.

Översättning: Birgitta Wallin.

⁷¹ Kincaid, *A Small Place*, s. 3.

⁷² Ibid.

en komisk knorr hade tänkt: ”Nej, jag kan inte göra så här mot Helén.” Men det tyckte jag absolut att hon kunde göra. För även om det kan vara nog så problematiskt att komma på lösningar på ordlekar och tvetydigheter, så är det för det första en givande utmaning, och för det andra lyckas de flesta översättare hitta lösningar på svenska. I det här fallet gällde det en novell där hustrun hade varit och handlat och släpat tunga hem matkassar. När hon kom hem beklagade hon sig för sin make och sade ungefär: ”*J’ai tellement mal aux reins!*” varpå (den elake) maken putslustigt svarade: ”*Lambert Wilson?*”⁷³ Eftersom det var svårt att få till något motsvarande med ländryggen på svenska, fick jag lägga benen på ryggen i stället:

”Jag har sådan värk i benen!”

”Sophia Loren?”

Språkliga överväganden 4: namn på länder, folk och drottningen av England

Det finns många småsaker en läsare förmodligen aldrig ens snuddar med tanken vid men som en översättare måste ta ställning till, exempelvis stavning av egennamn. Ska de behålla samma stavning eller försvenskas? Ska titlar inledas med stor bokstav även på svenska? Det kan te sig självklart, men måste ofta kollas upp.

Min text innehåller mängder av ”England”, ”the English” och ”Queen Victoria”. Först skrev jag glatt ”England”, ”engelsmännen” och ”drottning Victoria”, men sedan började jag fundera. Kanske vore det mer på sin plats att skriva ”Storbritannien”, ”britterna” och drottning Viktoria?

En titt i NE bekräftar att drottningens namn stavas likadant på svenska. Själva titeln skrivs med inledande gemen på svenska. (Termen ”viktorianism” – den förhärskande tidsandan inom de högre samhällsklasserna i Storbritannien under drottning Victorias regering – stavas dock med k.)

Att ta och ge kritik

Översättare får dessvärre sällan positiv kritik i samband med recensioner. Dels är det en utrymmesfråga, menar recensenterna. Dels gäller det självklart att recensenten ifråga är i stånd att läsa verket på originalspråk för att kunna jämföra käll- och måltext. Med tanke på att arvoden för recensioner inte är speciellt höga, är det också en fråga om tid och därmed pengar. Om översättaren (eller översättningen) nämns i positiva ordalag består kritiken ofta av

⁷³ Claire Castillon. *Bubblor*. Stockholm: Sekwa, 2011. Översättning: Helén Enqvist. ”Jag har sådan värk i ländryggen!” ”Lambert Wilson?” (”Lambert” uttalas ungefär som ”lombaire”, dvs. ”ländrygg” på franska.)

ett adjektiv (den flyhänta/ följsamma/ lyhörda/ kongeniala översättningen), möjligtvis en mening, och – i bästa fall – ett helt stycke, som här:

[E]tt mästerstycke, delvis tack vare Magdalena Sörensens översättning – som påminner mig om att Sverige vore en öken utan sådana som hon. Översättarna är sannerligen litteraturens hjältar.⁷⁴

Men oftast handlar det tyvärr, tyvärr mest om frånvaro av kritik; en översättning är bra så länge den inte märks. Det blir i sin tur normalstillståndet. Och märks inte översättningen, så tänker man inte på att det *är* en översättning, ibland inte ens recensenterna själva. Alltför ofta publiceras recensioner i media utan översättarens namn. Denna ovana brukar förklaras med platsbrist, glömska eller till och med irrelevans (!). Men istället för att klaga borde kanske de utsatta översättarna ta det som en komplimang? En bra översättare är en osynlig översättare.

Den negativa kritiken, däremot, tenderar att breda ut sig, vilket är oerhört orättvist. Ett exempel är Marianne Jeffmars recension av Claire Castellons novellsamling *Bubblor* i min översättning från franska, där hon är lyrisk över bokens innehåll men sågar hela översättningen i en faktaruta bredvid recensionen:⁷⁵

Bäst: Den ofta oväntade knorr, som avslutar många av novellerna.

Sämst: Översättningen, som trots att den utsatts för språkgranskning, har märkbara brister.

Översättning är tyvärr ofta ett otacksamt arbete, och det kan ibland kännas både ledsamt och ensamt att översätta. Och det ligger nära till hands att som översättare börja tvivla på sin förmåga. Därför är det oerhört viktigt att översättaren får stöd från förlaget i form av språkgranskning. Men det är en konst, både att ta och ge kritik.

Att ta kritik

Under magisterprogrammet på Valand liksom under tidigare översättarutbildningar har jag fått ta del av kritik från både studenter och lärare. Den har i de flesta fall varit ödmjuk och konstruktiv. Man måste vara ödmjuk, både när man får och ger kritik.

Första gången jag utsattes för kritik från en frilansande språkgranskare var när jag hade lämnat in min första skönlitterära översättning, ungdomsboken *Arthur och minimojerna*⁷⁶. Det var en helt annan upplevelse. Och det utspelade sig precis före sommaresemestern 2004, dvs.

⁷⁴ Fredrik Sjöberg. ”En mindre papplåda innehållande fyra franska noveller”, däribland ”Marcelle” av Simone de Beauvoir. Stockholm: *Svenska Dagbladet*, Stockholm, 2014-12-28.

⁷⁵ Marianne Jeffmar. *Livslögnen i novellform*. Upsala Nya Tidning, 2012-03-03.
<http://unt.se/kultur-noje/litteratur/livslognen-i-novellform-1684112.aspx>

⁷⁶ Luc Besson. *Arthur och minimojerna*. Stockholm: Storm förlag, 2004.

under tidspress. Granskningen inleddes med tre sidor övergripande och återkommande problem i min översättning. Därefter hade granskaren markerat problemen i översättningen genom att stryka under satser och meningar. I marginalen stod det oftast ”idiom”, utan förslag eller vidare kommentarer. Jag funderade och slet mitt hår, men ofta förstod jag inte vad hen menade och jag blev alltmer nedslagen och desperat. I stället för ”idiom” läste jag ”idiot”, ”idiot”, ”idiot”! Språkgranskaren hade åkt på semester med hälsningen att jag kunde ringa om jag hade frågor. Frågor?! Jag hade behövt sitta tillsammans med hen och gå igenom hela översättningen mening för mening, vilket förstås var uteslutet. Min genomgång av texten tog flera veckor, spillde över på semestern och det slutade med att jag körde runt på den skotska landsbygden på jakt efter en offentlig dator med uppkoppling så att jag kunde mejla min redigerade översättning till förlaget.

Det var ett riktigt stålbad, men jag lärde mig något viktigt om språkgranskning: att alltid ge alternativ och/eller kommentera frågetecken och större ingrepp. Annars kan det vara svårt för översättaren att förstå vad språkgranskaren menar. Ibland kan det dessutom gå lång tid mellan inlämning av texten och granskningen, och då är det ännu värre, eftersom minnet bleknar med tiden och översättaren i värsta fall glömmer hur hen hade tänkt. Men att hen *har* tänkt, är fullt klart.

Därmed inte sagt att det är bättre om språkgranskaren har få eller inga kommentarer på en översättning. Då blir åtminstone jag omedelbart misstänksam, för ingen översättare – inte ens de allra bästa – går säker för misstag. Det hände en gång när jag översatte min första och hittills enda engelska bok, *Konsten att bli rik* av Donald J. Trump⁷⁷. Det rörde sig om en snabböversättning (den ursprungliga översättaren hoppade av två månader före deadline och jag seglade in som en rädd[ande] ängel), men granskaren hade nästan inget att anmärka på. Det gjorde mig konstigt nog varken lugn eller glad utan enbart osäker. Följaktligen gjorde jag själv en extra genomgång och lämnade in sju (17) sidor egna ändringar.

Översättaren sitter ofta ensam på sin kammare, och trots att vi numera har tillgång till internet, e-postlistor och andra forum för utbyte av erfarenheter och inspiration översättare emellan, är det översättarens namn och rykte som står på spel när boken väl är tryckt. Därför vill jag som förläggare ge översättaren mesta möjliga stöd och feedback under produktionen och senare även dela med mig av positiva recensioner.

⁷⁷ Donald J. Trump. *Konsten att bli rik*. Stockholm: Storm förlag, 2005.

Att ge kritik

Översättaren har gått igenom sin översättning ett antal gånger och känner den allra bäst. Hen har tänkt både en och tre gånger på de flesta formuleringar. Samtidigt erbjuder en utomstående läsare en fräsch blick på texten och kan ses som en testläsare av den. Om proffsläsaren studsar på en formulering finns det viss risk att även en vanlig läsare gör det.

Det kan vara svårt att ta emot kritik, men det är minst lika svårt att ge kritik. Som förläggare och språkgranskare anser jag att översättaren har sista ordet. Därmed inte sagt att jag accepterar vadsomhelst. Det viktigaste för en språkgranskare är att vara synnerligen misstänksam och kunna ana sig till felaktigheter i översättningen. Eftersom översättaren oftast, om hen har missförstått ett avsnitt eller en mening, anpassar den omgivande texten efter misstaget, kan det vara svårt att spåra missförstånden.

Hur går det till?

När vi startade Sekwa förlag var det jag som översatte den första boken och blev då själv granskad av en extern språkgranskare. När vi började använda andra översättare fortsatte jag att ta hjälp av externa språkexperter, främst översättare med erfarenhet av handledning och undervisning. Parallellt läste jag även själv översättningarna och lyckades allt som oftast hitta en del felaktigheter som trots allt slunkit igenom granskningsnätet. I början jämförde jag originaltexten och översättningen relativt noggrant, men det tog alldeles för lång tid. Liksom jag som översättare kan gräva ner mig i en mening, kan jag haka upp mig på en mening i någon annans text. Den här metoden var alltså inte idealiskt, varken för förlaget eller för mig, eftersom granskningsarbetet blev både långdraget och dyrt. Med tiden har jag övergått till att framförallt läsa den svenska översättningen och bara gå tillbaka till källtexten om jag stöter på stycken som ”skaver”. Men då har jag också alltid som förläggare ursprungligen läst boken i original och har den därmed i ganska färskt minne.

Rent praktiskt kan arbetet gå olika till men främst på två sätt: antingen skrivs översättningen ut och granskaren skriver in sina ändringar med korrekturtecken i marginalen, eller också använder hen sig av verktyget Granska i Word. Det andra sättet underlättar efterarbetet för översättaren, som då kan hoppa från en ändring till nästa och antingen acceptera eller ignorera dem. Då undviks även eventuella problem på grund av svårläst handstil. Slutligen går det smidigt att mejla dokumentet till en eller flera mottagare och slippa förlita sig på postgången.

Under utbildningens gång har jag försökt tillämpa metoden ovan: att först läsa originaltexten i ett svep och sedan läsa översättningen på samma sätt. En översättning ska ju ”stå för sig själv” när boken väl är tryckt, utan originalet som krycka. Idealet vore att jämföra original och översättning rad mot rad, men det är så otroligt tidsödande att det vore ekonomiskt ohållbart för ett förlag. Inom ramen för utbildningen vore det genomförbart, även om jag personligen har tendens att förlora överblicken och hänga upp mig på enstaka ord och uttryck vid en sådan detaljgranskning.

Konstruktiv kritik

Märkligt nog är det bland det svåraste som finns att ge konstruktiv kritik. Det borde rimligtvis vara lättare att vara positiv än negativ, men så är det uppenbarligen inte. Det talas mycket om positivt tänkande, om vilken kraft det har, men ofta glömmer vi nog hur stor kraft negativt tänkande har. Enligt Pia Sundhage, huvudtränare i Sveriges damlandslag i fotboll, krävs det sju positiva kommentarer för varje negativ kommentar när du ger feedback i fotboll.⁷⁸ Jag tror att den principen kan tillämpas inom de flesta områden ifråga om feedback. Som mycket annat är det dock lättare sagt än gjort.

När jag granskar en kollegas översättning försöker jag tänka att jag är gäst i texten. Så jag tar av mig skorna, tassar fram i strumplästen och ger förslag – inte order. Om jag reagerar på något, ett ord eller uttryck, en mening eller ett helt stycke, markerar jag det. Om det är ett uppenbart misstag, vilket som sagt kan hända alla, ändrar jag direkt i texten. Med verktyget Granska syns alla ändringar, vad som strukits och vad som lagts till. Om jag tycker något verkar konstigt, går jag tillbaka till originaltexten. Ter sig passagen fortfarande märklig, utforskar jag saken vidare och gör en egen tolkning. Mina tankar och eventuella förslag lägger jag in i en kommentar i marginalen, ofta med ett frågetecken. Det svåraste är nog att avhålla sig från att markera sådant som främst kan anses som en smaksak, exempelvis synonymer och ordval som ”känns bättre” men som inte kan rättfärdigas. Ibland händer det att översättaren försvarar sina val och vi diskuterar vissa frågor fram och tillbaka, antingen via mejl eller via telefon. Oftast löser det sig. Ibland får jag ge med mig och ibland lyckas jag driva min vilja igenom (när jag verkligen är övertygad om min sak och har belegg för det).

⁷⁸ Görrel Espelund. *8 kvinnor som skapat världsrubriker*. Helsingborg/Djursholm: Sekwa, 2010.

Avslutningsvis: framtiden?

I den här texten reflekterar jag över ett antal frågor runt översättning och översättaryrket, med avstamp i min översättning av Jamaica Kincaids *A Small Place*⁷⁹ och i min roll som översättande förläggare.

En översättare är i första hand en noggrann läsare, påstod jag inledningsvis. Och läsning och läsaren är nyckelord i hela den process som för texten från författaren till läsaren, via översättare, förlag och andra inblandade i bokproduktionen. Att välja vad man vill översätta handlar i grund och botten om att välja vad man vill läsa, oavsett om man är översättare eller förläggare. Dels handlar det om en personlig läsning, där jag först och främst är jag, läsaren, dels en yrkesmässig läsning som översättare och förläggare. Förläggaren måste ta hänsyn till böckernas kommersiella potential och hela tiden ha läsaren – slutanvändaren – för ögonen. Och läsaren har ett förflutet, ett bagage späckat med litterära referenser, utbildning, livserfarenheter, sorg och glädje m.m.

Den tekniska utvecklingen förändrar förutsättningarna för bokmarknaden på många olika sätt, från producenterna till konsumenterna. Maskinöversättningsspöket dyker med jämna mellanrum upp och skrämmer oss översättare. Översättningsverktyg är sedan länge standardhjälpmedel inom facköversättning och då främst för tekniska texter som manualer, handböcker, m.m. Och vem har inte använt Google translate för att dekryptera en text på något okänt språk eller provat på att översätta en text till eller från engelska för nöjes skull? Maskinöversättningen utvecklas ständigt och snart kommer datorerna att kunna göra saker som vi inte kan föreställa oss ännu. Enligt ett avsnitt ur programmet *P1-Morgon* finns det redan algoritmer som klarar att generera standardtexter och notiser av typen sportresultat och väderleksrapporter. Om denna teknik utvecklas skulle den på sikt kunna ersätta närmare hälften av dagens journalister. Men i dagsläget är det mer tidsödande att granska en text som har maskinöversatts än att översätta den manuellt från början. Och det lär dröja innan datorerna kan göra fullt tillfredsställande skönlitterära översättningar.⁸⁰ Artificiell intelligens i all ära, men datorer är inte människor.

⁷⁹ Kincaid. *A Small Place*.

⁸⁰ Sveriges Radio P1-Morgon: "Robotjournalistiken är här". Programmet sändes 2015-05-22.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=6171091>

Den genomgripande digitaliseringen av samhället påverkar alla nivåer av bokmarknaden. produktionen (e-böcker, streaming), omvärldsbevakning och överblicken av bokutgivningen runtom i världen med kortare vägar och snabbare kontakter mellan författare, svenska och utländska förlag och agenter. Vi har fått nya möjligheter till digital marknadsföring och interaktiv läsarkontakt via sociala medier. Och givetvis berörs distribution och försäljning i hög grad. Vid årsskiftet 2012/2013 gick bokhandelskedjorna Akademibokhandeln och Bokia under varumärket Akademibokhandeln.⁸¹ Än har internetbokhandeln inte slagit ut den traditionella bokhandeln, men antalet boklådor sjunker stadigt och fyra av tio kommuner i landet saknar bokhandel 2015.⁸² Det pågår för övrigt en produktutveckling inom internetbokhandeln, som börjar sälja annat än typiska ”internetvaror” (skivor, filmer, böcker); CDON har sedan tidigare ett bredare varuutbud med exempelvis kläder, skor, vitvaror och leksaker,⁸³ och i dagarna annonserade Adlibris att de ska lansera ett nytt sortiment med pappersvaror, leksaker och inredningsprodukter.⁸⁴ Läsaren kan numera köpa sina böcker via en mängd kanaler jämte den traditionella bokhandeln och internetbokhandeln, och de flesta småförlag säljer numera sina böcker direkt på webben. Och författare säljer inte bara sina böcker direkt till läsarna, det är även alltfler som ger ut sina böcker på eget förlag. Jag tror att denna möjlighet till direktkontakt med läsarna är grundläggande för framtiden.

Som den legendariske B-filmregissören Roger Corman lär ha sagt: ”Först gör man affischen, sedan gör man filmen. Och ibland gör man ingen film.”⁸⁵ När han fick en idé till en filmtitel, kunde han fråga publiken till råds. Om titeln verkade fungera producerade han filmen på ett par månader. Samma tendens ser vi i dag då s.k. *crowdfunding*⁸⁶ spelar en alltmer framträdande roll för finansiering av bland annat kulturella projekt. Exempelvis samlade den amerikanska musikern Amanda Palmer ihop närmare 1,2 miljoner dollar genom att gräsrotsfinansiera sin skiva *Theatre Is Evil* på crowdfunding-sajten Kickstarter.com 2012.⁸⁷ Palmer senaste giv är att finansiera sin verksamhet via sajten Patreon.com, där fansen kan stötta artister och deras verksamhet genom att bli mecenater (prenumeranter).⁸⁸

⁸¹ Akademibokhandeln: <http://akademibokhandeln.se/om-akademibokhandeln/>

⁸² Svensk Bokhandel: <http://www.svb.se/nyheter/allt-fler-kommuner-utan-bokhandel>

⁸³ CDON: <http://cdon.se/>

⁸⁴ Svensk Bokhandel: <http://www.svb.se/nyheter/adlibris-lanserar-nytt-sortiment>

⁸⁵ “You make the poster first, then you make the film. And sometimes you don’t make the film.” <http://www.multichannel.com/news/content/roger-corman-low-budget-film-legend/382789>

⁸⁶ Crowdfunding: ”gräsrotsfinansiering, metod för projektfinansiering genom att, oftast via Internet, samla in mindre belopp från ett större antal personer.” <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/crowdfunding>

⁸⁷ <https://www.kickstarter.com/projects/amandapalmer/amanda-palmer-the-new-record-art-book-and-tour>

⁸⁸ Patreon: <https://www.patreon.com/amandapalmer?ty=h>

Översättare ses som ett drömyrke för språkälskare. Men vem har inte drömt om att bli författare? Med alla tekniska hjälpmedel och elektroniska plattformar, alla ”författarmaskiner” som Vulkan.se, Déjà vu, Publit ..., och ett växande antal hybridförlag med författarfinansierad utgivning, exempelvis Recito och Hoi förlag, kan i princip vem som helst leva ut drömmen om att bli utgiven. Stora aktade förlag som Bonnier har tidigare varit förlagens Rolls Royce, beviset på att upphovspersonen är en äkta författare. När nu Bonnier breddar sin verksamhet till att omfatta även ”självpublishing”⁸⁹ vet man att det är förändring på gång. Om den här utvecklingen kommer att förändra bilden av Bonnier, och om och hur den kommer att inverka på översättarnas ställning och arbetsförhållanden är svårt att säga.

Översättarna påverkas naturligtvis i första hand av förlagens satsning på översatt litteratur, vilken i sin tur påverkas av läsarnas intresse och köplust. Som vi såg tidigare utkommer det ca 10 000 nya böcker varje år i Sverige. Av dessa utgörs ca 27 procent av skönlitteratur, varav andelen översättningar uppgår till drygt 40 procent.⁹⁰ De siffrorna har inte förändrats nämnvärt de senaste tio åren och ingenting tyder för närvarande på att andelen översatt litteratur är på väg att minska. De svenska förlagen tävlar inte bara sinsemellan när det gäller utgivningen i Sverige, utan även med de utländska förlagen, främst ifråga om anglosaxisk litteratur. Det finns en andel läsare som antingen föredrar att läsa anglosaxisk litteratur på originalspråk eller som inte kan vänta tills en efterlängtd bok kommer ut i svensk översättning. Om det svenska förlaget inte snabbar på med den svenska utgåvan av en potentiell bästsäljare, riskerar de att förlora en icke försumbar del av sin försäljning till förmån för originalförlaget. Det är av den anledningen vi ibland hör talas om att svenska översättare under stort hemlighetsmakeri blir ”inlåsta” i en bunker utanför London under en månads tid för att kollektivt blixtoversätta en ny bästsäljare av Dan Brown eller J.K. Rowling. Allt för att det svenska förlaget ska hinna ge ut den innan den amerikanska eller brittiska utgåvan når Sverige.

Med tanke på utvecklingen av dagens bokmarknad, och att läsarna i allt högre grad har direktkontakt med författarna och deras böcker, kan man fråga sig om de traditionella förlagen är på väg att bortrationaliseras. Det tror jag inte. Marknaden är för komplex och utbudet alltför stort för att läsaren/konsumenten ska klara sig helt på egen hand. Utöver

⁸⁹ ”Bonniers nya affärsidé”. Stockholm: *EFN*, 2015-02-08. <https://www.efn.se/2015/02/02/bonniers-nya-affarside/>

⁹⁰ Svenska Förläggareföreningen. ”Den totala bokutgivningen i Sverige” baserad på Kungliga Bibliotekets Nationalbibliografis årliga sammanställning. (<http://www.forlaggare.se/den-totala-bokutgivningen-i-sverige>)

förlagens roll i bokproduktionen behövs både förlag och översättare som ett filter för att föra fram ett urval av riktigt bra böcker från olika horisonter till läsarna; en sorts litteraturens sommelierer och rådgivare.

Via andra översättare har jag hört att de allt oftare blir ombedda att utföra ”bonustjänster”, som att översätta eller skriva baksidestexter, säljmaterial och göra lektörsutlåtanden åt förlagen. Jag menar att detta är en sund utveckling och att samspelet mellan översättare och förlag bör främjas ytterligare. Kanske kan översättarna – superläsarna med sin kännedom om både text och läsare – få en mer framträdande roll hos förlagen? Under förutsättning att de får skälig betalt givetvis.

Jag skulle välkomna en mer öppen process från idé till bok, med kontakt och dialog med både översättare och läsare runt valet av böcker, format, finansiering m.m. Förlag och översättare behöver varandra mer än vi tror, och vi har allt att vinna på att samarbeta.

Appendix: Jamaica Kincaid – bibliografi i korthet^{91 92}

Originaltitel	År	Genre	Svensk titel	År	Förlag ⁹³	Översättare
At the Bottom of the River	1983	Novell-samling	På flodens botten	1985	Stenströms	Madeleine Reinholdson
Annie John	1985	Roman	Annie John	1986	Stenströms	Madeleine Reinholdson
			Annie John	2010	Tranan	Madeleine Reinholdson
Annie, Gwen, Lilly, Pam, and Tulip	1986	Barnbok				Ej översatt
A Small Place	1988	N-F	Antigua – en liten ö	1988	Stenströms	Madeleine Reinholdson
Lucy	1990	Roman	Lucy	1991	Stenströms	Lena Fagerström
			Lucy	1994	En bok för alla	Lena Fagerström
The Autobiography of My Mother	1996	Roman	Min mor: en självbiografi	1996	Stenströms	Lena Fagerström
My Brother	1997	N-F/				Ej översatt
Talk Stories	2001	N-F				Ej översatt
My Garden Book	2001	N-F				Ej översatt
Mr. Potter	2002	Roman				Ej översatt
Among Flowers: A Walk in the Himalayas	2005	N-F				Ej översatt
See Now Then	2013	Roman	Se Nu Då	2015	Tranan	Niclas Nilsson

⁹¹ Engelska Wikipedia, sökning på Jamaica Kincaid: http://en.wikipedia.org/wiki/Jamaica_Kincaid

⁹² Libris: sökning på Jamaica Kincaid (svenska, böcker):

[http://libris.kb.se/hitlist?q=jamaica+kincaid&r=%3bmat%3a\(bok\)%3bspr%3aswe&d=libris&m=10&p=1&s=rc](http://libris.kb.se/hitlist?q=jamaica+kincaid&r=%3bmat%3a(bok)%3bspr%3aswe&d=libris&m=10&p=1&s=rc)

⁹³ Stenströms Bokförlag tycks inte ha gett ut några skönlitterära titlar på senare år:

<http://libris.kb.se/hitlist?q=f%3c%3b6r1%3astenstr%3c%3b6m&r=%3bspr%3aswe&d=libris&m=10&p=1&s=c>

Litteraturförteckning

Primärkälla

Kincaid, Jamaica. *A Small Place*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2000.

Sekundärkällor

Besson, Luc. *Arthur och minimojerna*. Täby: Storm förlag, 2004. Översättning: Helén Enqvist.

Castillon, Claire. *Man kan inte hindra ett litet hjärta från att älska*. Helsingborg/Stockholm: Sekwa, 2008.

Översättning: Helén Enqvist, Cecilia Franklin, Else Marie Güdel-Bruhner, Viveka Holm, Nadja Leijonhufvud, Karin Lidén, Ylva Lindberg, Camilla Nilsson, Lotta Riad, Cajsa Sandstedt, Charlotte Sjögren, Annika Sternö Anderberg, Marianne Tufvesson, Cecilia Palmgren.

Edwards, Justin D. *Understanding Jamaica Kincaid*. Columbia: University of South Carolina Press, 2007.

Espelund, Görrel. *8 kvinnor som skapat världsrubriker*. Helsingborg: Sekwa, 2010.

Flood, Alison. "Readers prefer authors of their own sex, survey finds." New York: *The Guardian*,

2014-11-25. <http://www.theguardian.com/books/2014/nov/25/readers-prefer-authors-own-sex-goodreads-survey>

Jeffmar, Marianne. "Livslöggen i novellform". Uppsala: *Uppsala Nya Tidning*, 2012-03-03.

<http://unt.se/kultur-noje/litteratur/livsloggen-i-novellform-1684112.aspx>

Haushofer, Marlen. *Väggen*. Stockholm: Alba, 1988. Översättning: Per Erik Wahlund.

Haushofer, Marlen. *Väggen*. Malmö: Thorén & Lindskog, 2014. Översättning: Rebecca Lindskog.

Jurjaks, Arvid. "Marknad utan mitt". Malmö: *Sydsvenskan*, 2015-02-08.

<http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/marknad-utan-mitt/>

Kempe, Mats. "Intervju med Jamaica Kincaid". Stockholm: *Världslitteratur.se*, 2010-09-09.

<http://varldslitteratur.se/artikel/intervju-med-jamaica-kincaid>

Kerman, Piper. *Orange Is the New Black – My Year In a Women's Prison*. New York: Spiegel & Grau, 2011.

Kincaid, Jamaica. *Antigua – En liten ö*. Stockholm: Stenströms, 1988. Översättning: Madeleine Reinholdson.

Kincaid, Jamaica. *Annie John*. Stockholm: Stenströms, 1986. Översättning: Madeleine Reinholdson.

Kincaid, Jamaica. *Lucy*. Stockholm: Stenströms, 1991. Översättning: Lena Fagerström.

Kincaid, Jamaica. *Min mor: en självbiografi*. Stockholm: Stenströms, 1991. Översättning: Lena Fagerström.

Lemhagen, Gunnar och Almqvist, Ingrid. "Tolk- och översättarinstitutet – En särskild inrättning

1986–2012". Stockholm: Tolk- och översättarinstitutet, 2013.

Lévy, Justine. *Vi ses på Place de la Sorbonne*. Stockholm: Forum, 1996. Översättning: Maria Björkman.

Lévy, Justine. *Vi ses på Place de la Sorbonne*. Stockholm: Sekwa, 2011. I reviderad översättning av

Maria Björkman.

Pennac, Daniel. *Dagbok om min kropp*. Stockholm: Sekwa, 2014. Översättning: Ingvar Rydberg.

Palahniuk, Chuck. *Fight club*. Modernista. Stockholm: Modernista, 2006. Översättning: Anna Hellsten.

Palahniuk, Chuck. *Lullaby*. London: Vintage, 2003.

Simmons, Diane. *Jamaica Kincaid och verklighetens rytm*. Stockholm: Karavan, 2004:2.

Översättning: Birgitta Wallin.

Sjöberg, Fredrik. ”En mindre papplåda innehållande fyra franska noveller” (däribland ”Marcelle” av Simone de Beauvoir). Stockholm: *Svenska Dagbladet*, Stockholm, 2014-12-28.

Svensk Bokhandel. *Vårens Böcker 2014*. Stockholm: Svensk Bokhandel, 2013.

Tema läsning: ”Vem läser egentligen idag?” *Forskning.se*, 2008.

<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/lasning/tiofragorochsvar/vemlaseregentligenidag.5.303f5325112d7337692800015681.html>

Thomas, Lars. ”Världens 13 mest talade språk”. Stockholm: *Illustrerad Vetenskap*, 2014-04-12.

<http://illvet.se/manniskan/varldens-13-mest-talade-sprak>

Wallin, Birgitta. ”Världen föddes ju på sätt och vis i Karibien.” Intervju med J. Kincaid. Stockholm: *Karavan*, 2004:2. Översättning: Birgitta Wallin.

Wikberg, Erik. ”Boken 2015 – marknaden, trender och analyser”. Stockholm: Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggare AB, 2015.

Övriga källor

Akademibokhandeln: <http://akademibokhandeln.se/om-akademibokhandeln/>

Bokus: <http://www.bokus.com>

CDON: <http://cdon.se/>

Clairemont McKenna College:

<http://www.claremontmckenna.edu/academic/faculty/profile.php?Fac=587>

Engelska Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Jamaica_Kincaid

Libris: <http://libris.kb.se>

Nationalencyklopedin online: <http://www.ne.se>

Rättviseförmedlingen: <http://www.rattviseformedlingen.se>

Svenska Förläggareföreningen (SvF): <http://www.forlaggare.se>

Svenska Wikipedia: http://sv.wikipedia.org/wiki/Jamaica_Kincaid

Svensk Bokhandel: <http://www.svb.se/>

Svenskt översättarlexikon: <http://www.oversattarlexikon.se/>

The Official Web Site of the Nobel Prize: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/facts/literature/index.html

Världslitteratur: <http://varldslitteratur.se>

WordFinder: <http://www.wordfinder.com>

Översättarcentrum: <http://oversattarcentrum.se/>